

Доповідь
**«Соціальні мережі
як чинник розвитку громадянського суспільства»**

Глобальна інформатизація як технологічна основа активізації глобальних процесів в усіх регіонах світу не лише забезпечує доступ всім категоріям членів сучасного суспільства до його інформаційних ресурсів, але й залучає їх також до активної участі в інформаційних обмінах, до масового розвитку процесів інфотворення. Інформаційні технології сучасності сприяють зростанню соціальної активності членів суспільства. Ця активність виражається сьогодні в реалізації можливостей для самовираження, для обміну соціальним досвідом, для діяльності, спрямованої на особисте вдосконалення і прогресивний розвиток суспільства. При цьому в останні роки з розвитком інформаційних технологій, загальносуспільної системи соціальних інформаційних комунікацій в Україні ми спостерігаємо характерний також і для інших країн світу процес самоорганізації вітчизняного інформаційного простору в напрямі формування системи соціальних інформаційних мереж.

У ході свого розвитку соціальні мережі збагачуються новими можливостями для задоволення запитів користувачів. Можна погодитись із думкою дослідників про те, що основними причинами нинішньої привабливості соціальних мереж на сьогодні є:

- отримання інформації-підтримки від інших членів соціальної мережі;
- верифікація ідей через участь у соціальній взаємодії;
- соціальна вигода від контактів (причетність, самоідентифікація, соціальне ототожнення, соціальне сприйняття тощо);
- рекреація (відпочинок).

Соціальні мережі зі зростаючим числом додатків до них сприяють збільшенню відвідуваності сайтів, забезпеченню зворотного зв'язку з користувачем і, таким чином є важливою формою генерації нової суспільно значимої інформації. На цій основі сьогодні розвивається значна кількість web – сервісів, що сьогодні прийнято називати «сервісами Web 2.0». На базі розвитку мережевих технологій обміну інформацією розвиваються можливості для нових форм спілкування і нових форм суспільної організації в контексті розвитку громадянського суспільства.

На даному етапі розвитку, очевидно, соціальні мережі можна розглядати як *технологічні комплекси організації і управління обмінами електронною інформацією між суб'єктами соціальних відносин, призначені для забезпечення горизонтального спілкування зацікавлених у ньому абонентів, об'єднаних спільними інтересами, інформаційними потребами та навиками спілкування.*

Таке формулювання дає уявлення про соціальні мережі як про:

- організовані і опосередковано керовані інструменти спілкування на основі використання електронних інформаційних технологій (інтернету);
- мережі соціального спілкування саме одновимірних за характеристиками суб'єктів, тобто, спілкування на горизонтальних рівнях організації ;
- інформаційні технологічні комплекси, що об'єднують абонентів зі спільними інтересами і потребами та відповідною технічною підготовкою, що на сьогодні вже розширює учасників інформаційних обмінів.

Дане визначення дає можливість для подальшого уточнення з розвитком організаційно – технологічної еволюції соціальних мереж.

Соціальні інтернет-мережі поступово стають важливим інструментом громадянського суспільства, засобами масової інформації з найбільш вираженим сьогодні ступенем незалежності, що обслуговують громадські інтереси та потреби, формують громадську думку з питань:

- політичних прав громадян;
- розвитку ідейно-політичної діяльності політичних партій та рухів;

- підвищення ефективності діяльності органів місцевого самоврядування;
- оперативного суспільного інформування з актуальних проблем сучасності та ін..

У цьому розумінні роль соціальних Інтернет-мереж може проявлятися у таких аспектах:

- соціальні інтернет-мережі, вибудовуючи горизонтальні зв'язки, можуть впливати на функціонування вертикальних інформаційних мереж ;
- соціальні Інтернет-мережі мають здатність налагоджувати зв'язки між соціальними групами;
- у соціальних Інтернет-мережах забезпечується необхідна на сьогодні швидкість обміну інформацією;
- соціальні Інтернет-мережі сприяють налагодженню зворотного зв'язку і відтак більш оперативному реагуванню управлінської сфери на запити громадян;
- соціальні Інтернет-мережі створюють умови для прозоріших економічних та політичних процесів;
- за допомогою соціальних інтернет-мереж може здійснюватися представництво інтересів не тільки соціальних груп, але й цілих соціальних верств населення – роботодавців, найманих працівників, споживачів тощо перед органами влади та місцевого самоврядування.

Отже, соціальні інтернет-мережі у розвинутих демократичних країнах справді перетворюються з супутніх чинників формування громадянського суспільства на їхню важливу складову.

З позиції сьогодення розвиток мереж обіцяє нові якісні трансформації. Спеціалісти прогнозують, що процес розвитку соцмереж трансформується в нові проекти - нішеві, створені під запити окремих груп користувачів та їх специфічні потреби. В соціальні мережі вбудовуються технології комунікації, наприклад, в крупній соціальній мережі MySpace вже є можливість здійснювати дзвінки по Skype; в ній також зростає кількість додатків. Крім технологі-

зації можна говорити про виникнення мереж нового типу - e-mail мереж, що активно відпрацьовуються нині такими гігантами інтернету як Google и Yahoo! Соціальні мережі на сьогодні вже стають конкурентами ЗМІ і за деякими даними найкрупніші західні ЗМІ відпрацьовують технології об'єднання професійних онлайн-видань і соцмереж .

За даними спеціального дослідження користування соціальними мережами, здійсненого GfK Ukraine у листопаді 2011 р., на той час найпопулярнішими серед користувачів були ВКонтакте, Однокласники і Facebook. Найпопулярнішою соціальною мережею в Україні є ВКонтакте: її регулярно відвідують 67 % інтернет-користувачів України; ядро користувачів даної соціальної мережі становить молодь (16-29 років). Друге місце зайняла мережа Однокласники з 58 %; ядро користувачів даної соціальної мережі становлять люди середнього віку (30-44 років), а найбільш частими відвідувачами є жінки. Facebook регулярно відвідують 43 % інтернет-користувачів, причому ця соціальна мережа поряд з Twitter має порівняно низькі показники частоти відвідування: четверта частина зареєстрованих зовсім не користуються своїми записами в цих мережах.

Водночас, мережа Facebook демонструє стійку тенденцію до зростання. Загальне число користувачів Facebook в Україні стрімко зростає і на кінець 2012 р. складало 2 млн 305 тис. 980 користувачів. Про це свідчать дані аналітичної платформи для соціальних медіа SocialBakers.

Таким чином, Україна поступово піднімається в рейтингу і займає 60 позицію з 213 в загальному рейтингу Facebook по країнах світу – між Ірландією і Новою Зеландією.

Згідно даних проведених досліджень , за останні шість місяців число користувачів соцмережі виросло на майже 335 тис. Проникнення Facebook в Україні складає 5,02 % в порівнянні з загальним числом населення країни і 11,28 % по відношенню до числа Інтернет-користувачів.

У зв'язку із розвитком потенціальних можливостей соцмереж в системі інформаційних обмінів нашого суспільства, важливим є формування уявлень

про їх ефективне використання в системі подальшого підвищення дієвості сучасних інформаційних комунікацій для вирішення актуальних завдань суспільного розвитку. Таким чином, технології соціальних мереж є практичною реалізацією потреб нового інформаційного суспільства в механізмах інформаційного забезпечення його структур, що створюються протягом останнього десятиріччя. Насьогодні в їх використанні з'явилися певні характерні особливості, що відрізняють їх від функціонально близьких традиційних ЗМІ:

Традиційні ЗМІ	Мережеві ресурси
<p>1. Мають певні формальні зобов'язання перед користувачами з точки зору забезпечення достовірності поданого матеріалу.</p> <p>2. Наслідують традиції подачі інформації, відпрацьовані протягом історичного періоду розвитку даних ЗМІ, поступово вводячи інноваційні елементи, пов'язані з розвитком інформаційних технологій.</p> <p>3. У своїй діяльності спираються на загальносуспільну інформаційну базу, суверенні інформаційні ресурси, напрацьовані попередніми поколіннями, як на основу, орієнтири, для введення в обіг нової суспільно значимої інформації.</p> <p>4. Їх розвиток обумовлений розвитком традиційної соціальної структури суспільства, оновлення пов'язане зі зростаючими запитами в інформаційному забезпеченні цих структур і окремих їх членів, з якісними змінами у цих запитах.</p> <p>5. Здійснює вагомий вклад у мобілізацію членів суспільства на його розвиток за традиційною схемою опори на традиційні інформаційні напрацювання, інформаційне забезпечення еволюційних процесів сьогодення, ін-</p>	<p>1. В організаторів мереж відсутні формальні зобов'язання перед користувачами за достовірність інформації. Достовірність інформації повністю залежить від авторів – учасників даних інформаційних обмінів.</p> <p>2. Проходять процес становлення на основі розвитку електронних інформаційних технологій, якісно нового етапу в розвитку соціальних інформаційних обмінів, не мають прямої історичної традиції і використовують традиційні принципи інформаційного забезпечення опосередковано.</p> <p>3 Інформаційні обміни базуються на знаннях , що знаходяться в суспільному обігу в даний час, викликають зацікавленість сучасників, якісний рівень ресурсів визначається інтелектуальним рівнем та компетентністю учасників спілкування.</p> <p>4. Розвиток пов'язаний із трансформаційними процесами в структурі ІТ – співтовариств, процесу їх інтеграції в соціальну структуру сучасного суспільства, відстоювання в цій структурі самостійної ніші і в інформаційному суспільстві здійснюється на основі розвитку електронної техніко-технологічної бази.</p>

<p>формаційні напрацювання для забезпечення вирішення завдань подальшого розвитку.</p>	<p>5. Здійснення інформаційних обмінів на базі актуальних ресурсів сьогодні для вирішення проблем віртуальних співтовариств.</p>
--	--

Слід зазначити, що наведені характерні особливості мережевих форм спілкування є характерними для нинішнього етапу соціальних відносин у суспільстві, для наявного рівня інформаційних технологій та грамотності у сфері інформаційних технологій, сучасних учасників інформаційних обмінів. З подальшим розвитком інформатизації українського суспільства і, відповідно, зростаючим рівнем володіння інформаційними технологіями членами суспільства можна прогнозувати зростаюче соціальне значення учасників обмінів в мережах і уточнення характерних особливостей соціальних мереж.

Спеціалісти прогнозують, що процес розвитку соцмереж трансформується в нові проекти - нішеві, створені під запити окремих груп користувачів та їх специфічні потреби. Соціальні мережі вбудовуються в існуючі технології комунікації. Крім технологізації можна говорити про виникнення мереж нового типу - e-mail мереж, що активно відпрацьовуються нині такими гігантами інтернету як Google и Yahoo! Соціальні мережі на сьогодні в регіонах найбільшого розвитку їх технологій вже стають конкурентами ЗМІ і найкрупніші західні ЗМІ відпрацьовують механізми об'єднання професійних онлайн-видань і соцмереж.

У загальносуспільному масштабі цей процес сприяє розвитку громадянської єдності, допомагає поширенню соціального досвіду, в тому числі й у сфері освоєння нових інформаційних технологій. Формування соціальних мереж сприяє виробленню, знову ж таки відповідних сучасним потребам, ефективних форм капіталізації інформаційних ресурсів. При цьому для мережевої взаємодії рівень розвитку соціальної капіталізації визначається не стільки обсягом наявних ресурсів, скільки можливостями їх мобілізації в мережі. Ці мо-

жливості впливають на динаміку інформаційних процесів і ширину охоплення ними мережі, служить джерелом її розвитку та є запорукою розвитку нового інформаційного виробництва.

Процеси конвергенції мережевих технологій, мобільних засобів зв'язку, мобільних комп'ютерів і систем геопозиціонування сприяють все більш повній залученості мільйонів людей у мережевий простір, що створює умови для використання їх творчого потенціалу для вирішення наукових, суспільно значущих проблем. При цьому формується новий рівень соціокультурної реальності, комплексний аналіз її як технологічних, так і соціокультурних засад, що стає сьогодні однією з найважливіших умов адекватного розуміння сучасного суспільства дослідниками будь-якої сфери суспільної діяльності. Дослідники зауважують, що соціальні мережі сьогодні створили умови для формування нової світової тенденції побудови взаємовідносин з партнерами, колегами, користувачами.

Вже сьогодні згідно опитування, проведеного консалтинговою фірмою Hallvarsson & Hallvarsson (Швеція) серед 700 компаній з 21 європейської країни, 81 % опитаних розвиває корпоративні соціальні мережі, вважаючи їх чудовим інструментом для створення лояльності серед співробітників, маркетингових комунікацій з користувачами, формування іміджу, вивчення динаміки попиту, а також розповсюдження інформації про себе .

Використання соціальних мереж з метою накопичення і передачі знань стає економічно рентабельним. При цьому мережі впроваджуються на критично важливих ділянках процесу обробки знань – генерації ідей, опрацювання великих обсягів інформації, інноваційному менеджменті. Оскільки інтелектуальний контент, що міститься в соціальних наукових мережах є новим типом інформаційних ресурсів і становить частину національного інтелектуального капіталу, актуальним є завдання його всебічного вивчення, пошук оптимальних шляхів збереження і використання в державній стратегії управління інформаційними ресурсами.

Використання мережевих технологій у науці й освіті, розширюючи можливості вільного доступу до інформації, актуалізує питання забезпечення прав інтелектуальної власності. Пошук шляхів розв'язання даної проблеми, лежить у площині забезпечення балансу інтересів авторів, видавців, користувачів через удосконалення законодавчої бази; усунення правових бар'єрів у функціонуванні бібліотечних установ для забезпечення права людини на вільний доступ до інформації. Оскільки і захист прав інтелектуальної власності, і забезпечення вільного доступу до інформації належать до засадничих умов формування громадянського суспільства в Україні.

Звертає на себе увагу той факт, що в Україні склалась парадоксальна ситуація, коли все більше авторів хочуть надати необмеженому колу користувачів доступ до своїх творів, але створене для захисту їх авторських прав законодавство фактично позбавляє авторів можливості вільно розпорядитися результатами своєї творчості. В Україні на даний момент використання об'єктів права інтелектуальної власності, що розповсюджуються на умовах вільних публічних ліцензій ускладнене. Головним чином, така ситуація зумовлена неготовністю українського законодавства сприймати електронні тексти ліцензій та посилання на такі тексти на веб-сторінках, де автори розміщують свої твори, чи навіть електронні тексти ліцензій, включені до дистрибутивів програмного забезпечення, як підтвердження факту надання правовласником користувачам певного обсягу прав.

Таким чином, в умовах тотального комп'ютерного піратства українське законодавство позбавляє користувачів можливості на законних підставах використовувати легальні програмні продукти та інший контент. Так, по-суті, відсутні правові підстави використовувати операційну систему Linux, матеріали Вікіпедії, котрі в переважній більшості надаються саме на умовах ліцензії Creative Commons Attribution-Share Alike або найбільшого у світі архіву цифрових зображень Flickr, на якому в даний час міститься понад 146,5 мільйонів зображень, наданих авторами на умовах ліцензій Creative Commons. Google Inc.

розробив вільну операційну систему для мобільних пристроїв Android, браузер Mozilla встановлений мільйонами користувачів по всьому світу і т. д. Невизнання українським законодавцем вільних публічних ліцензій значно ускладнює діяльність бібліотек з надання вільного доступу до мережевих ресурсів, творів тих авторів, які готові до некомерційного їх використання. Створюючи електронні бібліотеки, використовуючи мережеві інформаційні ресурси, оцифровуючи літературу чи виставляючи її на сайт, бібліотеки стикаються з проблемою недосконалої правової бази.

Розгляд проблем, пов'язаних із особливостями, змістом, тенденціями розвитку соціальних мереж як важливої складової інформаційних комунікацій сучасності, ув'язується фактично із проблемою розгляду всієї інформаційної системи сучасного суспільства і є важливим базовим елементом для з'ясування її сучасного потенціалу і, що найважливіше в наш динамічний час, уявлень про особливості її використання в інтересах інноваційного розвитку суспільства. Важливим при цьому є їх значення у розбудові вітчизняного комунікативного простору, соціальне й науково-освітнє значення, а також дослідження проблем організації безпеки вітчизняного інформаційного простору в контексті нових викликів, пов'язаних із розвитком мережевих інформаційних технологій.

Характерною особливістю сучасності є та обставина, що до активної участі в інформаційних процесах у дуже стислі строки долучилися широкі маси членів суспільства, що в переважній більшості не мають відповідного рівня підготовки до участі в суспільнокорисній інформаційній діяльності. Для значної частини учасників інформаційних обмінів самовираження в інтернеті поки що є значимим в якості соціального процесу, пов'язаного із задоволенням можливостей побутового спілкування і розвагами. І тому сьогодні інформаційний простір перевантажений випадковою, низькоякісною інформацією, що ускладнює використання суспільнозначимих ресурсів.

Аналіз вже існуючого суспільного досвіду свідчить, що соціальні мережі, з наявним ресурсом соціальної довіри, обумовленої слабкою присут-

ністю на даному етапі розвитку в їх інформаційних впливах державних органів та традиційних політичних сил, вже досить успішно використовуються для просування власних інтересів не лише сферою бізнесу, але й іншими суб'єктами впливу для введення в суспільний обіг тенденційної, або ж просто шкідливої для об'єкта впливу інформації.

У зв'язку з цим розвиваються спеціальні технології, що підвищують ефективність інформаційних каналів, посилюють маніпулятивні впливи на аудиторію користувачів. При цьому формується чітка диференціація об'єктів впливу та охоплення масштабних аудиторій, зменшується здатність об'єктів впливу блокувати інформацію, організувати протидію небажаний інформації в мережі і т. п. Таким чином, із вдосконаленням електронних інформаційних технологій у суспільства виникли нові можливості для поступу на інноваційній основі і в той же час - серйозні проблеми, пов'язані з необхідністю забезпечення свого розвитку від нових інформаційних загроз, що не знають географічних меж і кордонів. Однак, як свідчить наявний уже досвід, ті ж самі технології в поєднанні з мобілізацією правових та організаційних заходів дають можливість нейтралізації шкідливої для суспільного розвитку інформації і, в той же час, розширюють можливості для розвитку творчого потенціалу суспільства – найважливішої складової сучасного розвитку.

Протягом останніх років набуває розвитку цільове призначення мереж з використанням специфічних маніпулятивних технологій. У принципі дані технології можуть бути використані в будь-якій сфері суспільного життя. Для прикладу можна розглянути можливості застосування їх в торгівлі. З допомогою соціальних мереж стало можливим використання нових способів просування товарів та ідей. Для цього спеціальні люди реєструються в групах і співтовариствах, завойовують там авторитет і поступово просувають свої ідеї серед членів груп. Від успіху цієї роботи залежить, чи буде нова марка товару популярна в массах.

Можливості технологій соціальних мереж вносять нові корективи і в уявлення про інформаційну безпеку. Особисті дані користувачів, що знаходяться в загальному доступі, можуть бути використані без дозволу в рекламних цілях, з вини мережі може бути здійснено витік платіжних даних. Серйозні неприємності для користувача можуть бути пов'язані із зломом акаунта і використання всієї інформації для шкоди йому, в тому числі з метою політичного чи економічного шпигунства, дискредитації та ін. дій з метою помсти. Дуже неприємною річчю є так званий фішинг, вірус, що непомітно для користувача краде його логін і пароль, а потім використовує їх для автоматичної розсилки спаму від імені користувача по всьому списку його контактів.

Спеціалісти зауважують, що **соціальні мережі**, які активно розширюються, стають каналом для надання суб'єктом впливу потрібної йому інформації. При цьому він має можливість формувати чітку диференціацію об'єктів впливу та охоплення масштабних аудиторій, зменшувати здатності об'єкта впливу блокувати інформацію, організовувати протидію в інформаційній сфері не тільки проти визнаних ворогів, але й проти задекларованих партнерів як на міждержавному рівні (напр., союзники по коаліції чи блоку), так і у політичній чи бізнесовій площині (політичні блоки, бізнес-асоціації тощо).

Серед великого різноманіття способів інформаційних впливів, які реалізуються в інформаційно-телекомунікаційних системах або через них, можна виділити такі: поширення спеціально підібраної інформації (дезінформації). Цей спосіб впливів здійснюється у формі: розсилки e-mail (електронних листів); організації тематичних новинних груп; створення сайтів з елементами інтерактивної взаємодії їх відвідувачів (чати, оп-line-голосування); розміщення інформації на приватних за змістом веб-ресурсах: у блогах, соціальних мережах.

Варто також зауважити, що діяльність сучасних кіберзлочинців стала також дуже серйозним бізнесом: вони залучають зовнішніх співробітників (аутсорсерів) – талановитих програмувальників, створюють програмні продукти і

пропонують платні послуги, отримують прибутки. Соціальні мережі, на думку фахівців, знаходяться в числі найбільш уразливих для атак злочинців поряд із Інтернет-платежами, Інтернет-банкінгом; віддаленими сховищами даних і програмних застосувань; онлайн-іграми; онлайн-біржовими агенціями; сайтами за технологіями Web 2.0.

І нарешті соціальні мережі, не зважаючи на те, що в практику спілкування ввійшли лише протягом останніх 5 – 7 років, стали вже важливим інструментом активізації горизонтального спілкування як основи для організації соціальних протестів, як таких, що сприяють вдосконаленню суспільної організації, так і тих, що в силу емоційного впливу і некритичного ставлення до реального життя за межами комп'ютерних спільнот, проявляються у вигляді деструктивних виступів, використовуються внутрішніми і зарубіжними маніпуляторами для вирішення цілей, не пов'язаних із національним прогресом.

За даними спеціалістів і признаннями офіційних учасників подій, якраз Twitter і Facebook зіграли основну роль в соціальних збуреннях, названих іще «революціями» в більшості країн арабського світу, а по-іншому – технологіями керованого, як на це надіються автори проєктів «революцій», а насправді некерованого хаосу.

Практика свідчить, що ефективним методом вирішення проблем національної інформаційної безпеки та розвитку інформатизації в Україні є забезпечення комплексного, планомірного розвитку загальнодержавної інформаційної системи, орієнтованої на задоволення інтересів українського суспільства. Адже впровадження сучасних технологій в окремих галузях, як це вже відбувалося в минулому, призводить до нерівномірного розвитку в масштабах суспільства і створює при цьому цілий ряд серйозних соціальних проблем, пов'язаних із асиметрією суспільного розвитку.

Під соціальною інформаційною системою маєтись на увазі організована мережа соціальних структур, оснащена засобами для виробництва, комплектування, обробки та зберігання, організації безпеки значимої для даної сис-

теми інформації, що дає змогу ефективного використання наявних у розпорядженні суспільства інформаційних ресурсів, сприяє їх оновленню і розвитку для суспільного прогресу.

В умовах зростаючої активізації глобальних процесів у сучасному світі, що поряд із позитивними аспектами своїх впливів на світову спільноту створили також можливості тотальної уніфікації, інші раніше невідомі проблеми для розвитку суверенних держав і націй, саме загальнонаціональна соціальна інформаційна система може стати запорукою нейтралізації сучасних інформаційних загроз і використання позитивних факторів розвитку інформатизації. Ефективна робота даної системи на загальнодержавному рівні може забезпечити як конструктивні інформаційні обміни України на міжнародній арені, так і розвиток національної інформаційної бази при мобілізації вітчизняних ресурсів і можливостей, що є важливою передумовою прогресу суспільства.

Загальнодержавна інформаційна система має відігравати основну координуючу роль в організації виробництва необхідної суспільству інформації, сприяти залученню потрібних для розвитку інформаційних ресурсів з глобального інформаційного простору, забезпечувати організацію ефективного використання наявних в розпорядженні українського суспільства ресурсів в інтересах вирішення актуальних питань суспільного розвитку.

В умовах прискореного і всебічного посилення глобальних впливів, розвитку глобальної інформатизації успішний розвиток нації і держави можливий лише при умові належної ефективності функціонування національної інформаційної системи. Відповідні державні органи на основі діючої правової бази мають забезпечувати розвиток ринків інформації, інформаційних послуг і технологій, мають сприяти розвитку інформаційної індустрії, забезпеченню просування вітчизняних інформаційних продуктів як на внутрішніх, так і на зовнішніх ринках. З розвитком інформаційних технологій в усіх сферах суспільного життя має зростати значення державних структур в організації національної інформаційної безпеки, у збереженні і розвитку су-

веренних інформаційних ресурсів, а також в організації національного протистояння в інформаційних війнах та нейтралізації проявів комп'ютерної злочинності.

Аналітична доповідь підготовлена на базі матеріалів монографічного дослідження

**«Соціальні мережі
як чинник розвитку громадянського суспільства»**

,

,

,